

житті Західної України під час Першої світової війни та в проміжку 1918–1923 рр.

Греко–католицька церква, яка підтримувала національно–політичні сили на чолі з Головною Українською Радою, з початком Першої світової війни поділяла концепцію створення на руїнах Російської імперії незалежної соборної України. У спеціальному меморандумі до австрійського уряду “Про майбутній військовий, правовий і церковний устрій російської України в очікуванні зайняття її австрійськими військами” від 15 серпня 1914 р. митрополит А. Шептицький накреслив план розв’язання української проблеми після вступу австрійських військ на землі України, раніше захоплені Росією. Він вважав за необхідне “відізнання цих територій можливо найповніше від Росії і надання їм характеру національної території, відповідно до її мешканців, незалежно від Росії... Потрібно буде використати всі традиції України, що їх Росія придушила” [2, с. 130].

З перших днів війни на прикарпатських теренах проходила широкомасштабна Галицька битва. Російські війська Південно–Західного фронту, завдавши відчутної поразки цісарським частинам, 3 вересня зайняли Львів, невдовзі вийшли на береги Сяна та оточили фортецю Перемишль, відтак окупували майже все Прикарпаття. Російська окупаційна влада намагалася ліквідувати греко–католицьку церкву, повернути її вірних в російське православ’я. Для реалізації планів навернення греко–католиків у православних до Львова прибули 200 православних священників на чолі з архієпископом волинським Євлогієм (Георгієвським) [4, с. 312].

Однак проти денационалізації церкви виступив митрополит А. Шептицький, який прагнув звести нанівець наміри російських експансіоністів. 6 вересня 1914 р. в Успенській церкві він виголосив проповідь, у якій закликав львів’ян боронити віру перед наступом Росії. Після такого антиросійського виступу 19 вересня митрополита заарештували й вивезли до Росії. По дорозі, у Києві, він встиг висвятити отців Й. Боцяна і Д. Яремка, які мали продовжувати діяльність у Галичині. Незважаючи на активну протидію уніатству, нав’язати греко–католика православ’я єпископу Євлогію та прибулому з Харкова єпископу Антонію не вдалося.

Знищення українських культурно–освітніх інститутів, переслідування католиків східного обряду й насильницьке навернення їх в православ’я, а також репресивно–депортаційні акції викликали протест християнської громадськості.

В результаті Горлицької наступальної операції австро–німецьких військ у травні–червні 1915 р. російська армія залишила Перемишль, Львів і майже всю Галичину. Поступово стала на ноги греко–католицька церква, якою управляв після депортації А. Шептицького станіславський єпископ Г. Хомишин. Найголовнішою її проблемою був брак духовенства. За підрахунками польського історика Ф. Ржеменюка, під час російської окупації Галичини з 2483 греко–католицьких священників 350 були інтерновані австрійськими властями, 350 перед вступом росіян відступили на Захід, 61 виїхав до Росії, 120 перейшли до православ’я або співпрацювали з його структурами. Залишилися 1572 діючих священники [1, с. 72].

УДК 94(477)

Марчук В. В.

доктор історичних наук, професор, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано–Франківськ), zholobb@gmail.com

ГРЕКО–КАТОЛИКИ УКРАЇНИ В 1914–1923 РР.

Із сучасних методологічних позицій на основі аналізу вітчизняної історіографії висвітлено роль греко–католицької церкви у суспільно–політичному житті Західної України під час Першої світової війни та в проміжку 1918–1923 рр. Висвітлено питання ставлення кліру греко–католицької церкви до політики росіян у духовній сфері на тимчасово окупованих 1914 р. землях Галичини. Значну увагу приділено культурно–просвітницькій праці греко–католицької церкви, розвитку релігійної преси в умовах Першої світової війни. Проаналізовано діяльність греко–католицької церкви, спрямовану на консолідацію українського церковного життя. Розкрито місце греко–католицької церкви у процесі повоєнного національно–державного відродження українського народу.

Ключові слова: греко–католицька церква, духовенство, Перша світова війна, ЗУНР.

Сучасний розвиток Української держави характеризується швидким розвитком релігійних конфесій. Розвиток церковних організацій має прямі наслідкові зв’язки з історичним минулим. Цікавим є вивчення історичного досвіду Греко–католицької церкви у 1914–1923 рр.

Серед науковців, які найглибше висвітлюють становище греко–католицької церкви на Галичині в умовах Першої світової війни та національно–визвольних змагань необхідно згадати В. Лабу [1], Г. Лужицького [2], та І. Хому [6].

Мета розвідки полягає у спробі висвітлити роль греко–католицької церкви у суспільно–політичному

Вагомий внесок у формування національно-патріотичних почуттів і високого морального духу бійців УСС зробила греко-католицька церква. З перших днів заснування легіон став об'єктом її духовної опіки. У стрілецьких лавах діяли польові духовники отці А. Пшепюрський, М. Їжак, Ю. Фацієвич, у лічниці – отець О. Боднар. Широкою популярністю серед вояків користувався релігійний часопис “Місіонар, який публікував послання ієрархів церкви, статті духовно-інтелектуального змісту [5, с. 71].

Визволення А. Шептицького із заслання у березні 1917 р. стало могутнім імпульсом для національно-організаційного зміцнення церкви. Після невдалої спроби пробратися через фронти до Рима 10 вересня 1917 р. митрополит Шептицький повернувся до Львова, де його урочисто зустріли миряни. Перші пастирські листи митрополита з нагоди розпаду Російської імперії й утворення Української Народної Республіки були спрямовані на етнополітичну консолідацію українства.

Восени 1918 р. припинила існування Австро-Угорська імперія, і на її уламках утворилися незалежні держави. 18–19 жовтня у Львові відбулася конституанта – представницьке зібрання майже 500 українських громадсько-політичних, яке обрало Українську Національну Раду й оголосило про створення на українських етнічних землях Австро-Угорщини незалежної української держави. Греко-католицька церква, політичний курс якої завжди відповідав національно-політичним інтересам народу, рішуче підтримала ухвали конституанти. Греко-католицьке духовенство взяло активну участь у розбудові Західно-Української Народної Республіки, яка була конституційно закріплена в тимчасовому Основному Законі від 13 листопада 1918 р. Згідно Основного Закону ЗУНР низовими органами влади стали повітові комісари зі складу повітових Національних Рад, у діяльності яких брали участь священники. Вони були серед безпосередніх організаторів перебрання влади на Золочівщині, Брідщині, Сколівщині, Самбірщині [6, с. 44].

Державне будівництво ЗУНР проходило у складних умовах українсько-польської війни. Незважаючи на те, що після падіння Львова Шептицького конфінували у митрополичій палаті, він продовжував відстоювати інтереси ЗУНР і церкви. Митрополит відмовився підтримувати будь-які стосунки з окупаційною адміністрацією Львова, а невдовзі й архієпископом латинського обряду Ю. Більчевським через його шовінізм та підтримку воєнних дій у краї.

Одразу після створення збройних формувань Галицької армії до її бойових груп, куренів, окружних військових команд добровільно прийшли або були запрошені комендантами десятки священників-патріотів, які стали польовими духовниками (капеланами). Інші добровільно обслуговували фронтові частини та установи запліля, насамперед шпиталі. Майже 100 греко-католицьких священників служили в Галицькій армії, понад 40 з них загинули на польському та денікінському фронтах або під час епідемії тифу восени 1919 р. Інститут польових духовників було ліквідовано під час тимчасового перебування УГА у складі Червоної армії навесні 1920 р. Півсотні священників повернулися до Галичини і продовжували свою

душпастирську роботу, чимало з них потрапило у концтабори [4, с. 222].

Значною подією у житті греко-католицької церкви став з'їзд у Станіславові (7–8 травня 1919 р.), скликаний за дорученням митрополита (який залишався у блокованому Львові) єпископом Г. Хомишиним. Більш як 200 діячів церкви, священників і польових духовників прийняли ухвали, спрямовані на активізацію ролі церкви у розбудові Української держави, консолідацію мирян “для укріплення української державності на християнських основах”.

Українсько-польська війна закінчилася поразкою ЗУНР, армія якої відступила за Збруч і поєднала свою долю з Українською Народною Республікою. У серпні А. Шептицький зустрівся в Перемишлі з єпископами Г. Хомишиним і Й. Коциловським й звернувся з пастирським листом до кліру і вірних, в якому засуджувалася війна, висловлювалося співчуття полеглим за волю України і віра у майбутню перемогу. Проте ситуація в краї залишалася складною. Восенні дії завдали величезних збитків українському народові та його церкві. Великих руйнувань зазнав Василянський чин. 30 березня 1920 р. голова української комісії у Ватикані отець Ф. К. Бонн передав папі Бенедикту XV листа, в якому зазначалося: “Сорок шість ченців чину св. Висилія Великого заарештовано і вивезено в Польщу... Маєтки монастирів у Крехові і Жовкві skonфісковано” [8, с. 55].

До 1923 р. у міжнародних інструкціях вирішувалася доля Східної Галичини. У дипломатичній боротьбі за відновлення незалежності ЗУНР брала участь і церква. Вже в грудні 1920 р. на Захід з цією метою виїхав А. Шептицький, який підтримував постійний зв'язок з урядом ЗУНР в екзилі, зокрема з президентом Є. Петрушевичем. У Римі він мав три аудієнції у папи Бенедикта XV, що виявляв обізнаність в українській проблемі й висловлював щире співчуття галичанам, католикам східного обряду. У листі до Є.Петрушевича від 12 січня 1921 р. він писав про переслідування уніатської церкви, про зловживання польської адміністрації: “Маю пообіцяне втручання Риму на нашу користь” [6, с. 32].

Після Рима А.Шептицький відвідав Голландію, Бельгію, Францію, Велику Британію, а також Канаду, США, Бразилію та Аргентину, де вів безрезультатні переговори з церковними і державними діячами про українські проблеми. У своїх промовах, інтерв'ю, на переговорах він виступав проти окупації Галичини Польщею, говорив про відновлення незалежності ЗУНР, відстоював національно-культурні права поневолених земляків. Завдяки його зустрічам українська діаспора стала союзником національно-визвольного руху, прагнучи підтримувати його морально і матеріально.

Втім, і папа Бенедикт XV, і митрополит Шептицький, і широкий загал українських діячів помилялися, коли повірили у справедливе вирішення галицького питання міжнародними інституціями, зокрема Празькою мирною конференцією, Лігою націй. З різних причин, насамперед внаслідок намагання в особі сильної Польщі побудувати європейський бар'єр більшовицькій загрозі, країни Антанти у протистоянні ЗУНР і Речі Посполитої схилилися на польський бік. 14 березня Рада послів визначила Східну Галичину

частиною Польщі й підтвердила чинність Ризької угоди 1921 р. щодо східних кордонів. Митрополит А. Шептицький, який перебував у той час у Парижі, висловив рішучий протест, застерігши Захід, що український народ не сприйме такого ганебного вирішення своєї долі. Подолавши опір польських властей, він у жовтні 1923 р. повернувся до Львова. Розпочався новий етап консолідації національно-державницьких сил.

Таким чином, українська греко-католицька церква в особі небайдужого духовенства не лише прийняла активну участь у задоволенні духовних запитів учасників Першої світової війни, але й стала у фарватері державотворчих процесів, викликаних утворенням ЗУНР.

Список використаних джерел

1. Лаба В. Заслужна роль польського духівництва / В. Лаба // Українська Галицька Армія. Матеріали до історії. – Вінніпег, 1956. – Т. 1. – С. 72–73.
2. Лужицький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом / Григорій Лужицький. – Філадельфія, 1954. – 662 с.
3. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни / О. Мазур, І. Патер // Львів. Історичні нариси. – Львів, 1996. – 384 с.
4. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К., 1993. – 532 с.
5. Футулуйчук В. Служба преподобництва УГА / В. Футулуйчук // Українські варіанти. – 1999. – № 1–2. – С. 70–73.
6. Хома І. Апостольський престіл і Україна 1919–1922 / Іван Хома. – Рим, 1987. – 96 с.
7. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали. – Львів, 1995. – Т. 1. – 552 с.
8. Якимович Б. Збройні сили України. Нарис історії / Богдан Якимович. – Львів, 1996. – 104 с.

References

1. Laba V. Zasluzhna rol' pol's'koho dukhivnystva / V. Laba // Ukrayins'ka Halys'ka Armiya. Materialy do istoriyi. – Vinnipeh, 1956. – T. 1. – S. 72–73.
2. Luzhyts'kyu H. Ukrayins'ka Tserkva mizh Skhodom i Zakhodom / Hryhoriy Luzhyts'kyu. – Filadel'fiya, 1954. – 662 s.
3. Mazur O., Pater I. L'viv u roky Pershoi svitovoi viyny / O. Mazur, I. Pater // L'viv. Istorychni narysy. – L'viv, 1996. – 384 s.
4. Nahayevs'kyu I. Istoriya Ukrayins'koyi derzhavy dvadtsyatoho stolittya / I. Nahayevs'kyu. – K., 1993. – 532 s.
5. Futuluychuk V. Sluzhba prepodobnystva UHA / V. Futuluychuk // Ukrayins'ki varyanty. – 1999. – № 1–2. – S. 70–73.
6. Khoma I. Apostol's'kyu prestil i Ukrayina 1919–1922 / Ivan Khoma. – Rym, 1987. – 96 s.
7. Tserkva i tserkovna yednist'. Dokumenty i materialy. – L'viv, 1995. – T. 1. – 552 s.
8. Yakymovych B. Zbroyni syly Ukrayiny. Narys istoriyi / Bohdan Yakymovych. – L'viv, 1996. – 104 s.

Marchuk V. V., Doctor of Historical Sciences, Professor, Carpathian National University named after VasylStefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), zholobb@gmail.com

Greek Catholics in Ukraine in 1914–1923

The article considers of modern methodological positions based on an analysis of national historiography discussed the role of the Greek Catholic Church in social and political life in Western Ukraine during World War I, as well as in the range of 1918–1923. Analyzed the relationship of the clergy of the Greek Catholic Church to the Russian policy in the spiritually realm in the temporarily occupied in 1914, the lands of Galicia. Considerable attention is paid to the cultural and educational work of the Greek Catholic Church, the religious development of the press in the First World War. Analyzed the activities of the Greek Catholic Church, aimed at consolidating the Ukrainian church life. Disclosed the place of the Greek Catholic Church in the post-war nation-revival of the Ukrainian people.

Keywords: Greek Catholic Church, the clergy, the First World War, WUNR.

Marchuk V. V., doctor of historical sciences, professor, Carpathian National University named after VasylStefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), zholobb@gmail.com

Greek-Catholics in Ukraine in 1914–1923 гг.

Из современных методологических позиций на основе анализа отечественной историографии освещена роль греко-католической церкви в общественно-политической жизни Западной Украины во время Первой мировой войны, а так же в промежутке 1918–1923 гг. Освещены вопросы отношения клира греко-католической церкви к политике русских в духовной сфере на временно оккупированных в 1914 г. землях Галиции. Значительное внимание уделено культурно-просветительской работы греко-католической церкви, развитию религиозной прессы в условиях Первой мировой войны. Проанализирована деятельность греко-католической церкви, направленная на консолидацию украинской церковной жизни. Раскрыто место греко-католической церкви в процессе послевоенного национально-государственного возрождения украинского народа.

Ключевые слова: греко-католическая церковь, духовенство, Первая мировая война, ВУНР.